

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

KÜLÖNSZÁM

Világvallások a társadalomtudományok tükrében

A TARTALOMBÓL:

Gaál Botond:

A keresztyén gondolkodás mint „fölfelé nyitott” rendszer

Várszegi Asztrik:

Bencések Európában, bencések Magyarországon

Szenkovics Dezső:

Szatja és ahimszá: Gándhi gondolkodásának két központi fogalma

Entz Géza:

A keresztyén szociális korszak vége?

Balázs Judit:

Islám és a korai globalizáció: a modern pénzrendszer előfutára

Tonk Márton:

Filozófia és teológia a kolozsvári iskola gondolkodóinál:

Vallás, filozófia, totalitás Tavaszy Sándor világnézetében

2012

SZÉCHENYI TERV

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Megjelenik évente négy alkalommal
A kiadvány a TÁMOP - 4.2.2. B - 10/1 - 2010 - 0018. számú projekt keretében valósult meg
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő / Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Andrassy Adél CSc, Dr. Fábian Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc

Szerkesztőségi munkatárs / Assistant: Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts:

Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza! A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját. / *We accept APA (Harvard) style only.*

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk: / *Send manuscripts and letters by e-mail only to:* kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. / *Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.*

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / *Articles are refereed by anonymous reviewers before publication.*

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár

Nyugat Magyarországi Egyetem Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés: Intézményeknek: 2800 Ft./év; Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év;
Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

Nyomdai munkálatok / Printing: Scarbantia Nyomda - Palatia Kft.

H-9400 Sopron, Bem u. 3. | Tel.: 99/323-780 | E-mail: nyomda@scarbantia.hu

ISSN 0865 7823

Gazdaság & Társadalom

4. ÉVFOLYAM

2012.

KÜLÖNSZÁM

TARTALOM

Világvallások a társadalomtudományok tükrében

Tudományos Konferencia

Sopronbámfalvi Pálos-Karmelita Kolostor

2011. október 23.

TANULMÁNYOK

Köszöntés és méltatás

Karsai Gábor 3

A keresztyén gondolkodás mint „fölfelé nyitott” rendszer

Gaál Botond 5

Bencések Európában, bencések Magyarországon

Várszegi Asztrik 16

A keresztény szociális korszak vége?

Entz Géza 26

Szatja és ahimszá: Gándhi gondolkodásának két központi fogalma

Szenkovics Dezső 39

Iszlám és a korai globalizáció: a modern pénzrendszer előfutára

Balázs Judit 73

Filozófia és teológia a kolozsvári iskola gondolkodóinál:

Vallás, filozófia, totalitás Tavaszgy Sándor világnézetében

Tonk Márton 88

A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt

Tóth Norbert 102

A „csángó” migráció kezdetei

Varga Norbert 119

A „csángó” migráció kezdetei

Varga Norbert, tanársegéd
Nyugat-magyarországi Egyetem

*„Csángómagyar, csángómagyar,
Mivé lettél, csángómagyar?
Ágról szakadt madár vagy te,
Elvetette, elfelejtve”
Csángó Himnusz*

Bevezetés

A csángó dilemma napjainkban is több, nehezen tisztázható kérdést vet fel. Először is azt, hányan vannak valójában a csángók. Bartha András (1998 11.o.) 250-300 ezerre teszi számukat római katolikus vallásuk alapján, de a magyarul tudókat csak százezerre, megjegyvezve, hogy a népszámlálásokon kevesen vallják magukat magyarnak. Halász Péter (2007 12.o.) szerint a moldvai katolikusok száma több mint 300 ezer, de csak 60-100 ezren beszélnek a magyar nyelv moldvai csángó nyelvjárását. Még ennél is kevesebbet ír Katona Imre (1990 266.o.), aki 40-50 ezerre becsüli a nyelvet még bírók számát. A kérdés emocionális töltetét mutatja, hogy az 1992. évi januári népszámlálást megelőző karácsonyi időben – amely népszámláláson egyébiránt 240 038 fő vallotta katolikusnak magát, ahogy az 1. mellékletből kitérünk - az Úr moldvai szolgái arról prédikáltak, hogy az a csángó, aki nem vallja magát „román katolikusnak az lepaktált az Antikrisztussal” (Táncos Vilmos 1996 115.o.).

A másik nehézséget a csángók csoportosítása jelentheti, először is megkülönböztetve hétfalusi, gyimesi, moldvai és bukovinai részeket. A moldvai területeken élő, magyarul beszélő vagy valaha magyarul beszélt csoportokkal kapcsolatban néprajzi, nyelvészeti, történeti, népzenei, antropológiai aspektusból foglalkozó kutatók többféle osztályozást alkalmaznak, differenciálva déli és északi csángókat, székelyeket és nem székelyeket, moldvai-székelyeket és moldvai-magyarokat. Jelen dolgozatom számára azonban ezek a rendszerezések irrelevánsak. A moldvai csángó kifejezés alatt mindazokat a csoportokat fogom érteni, amelyek a magyar társadalomból kiszakadtak a történelem folyamán, és a mai Románia azon részére költöztek, amely területileg a Moldvai Fejedelemséget vagy az előtte ott élő népek szállásterületét öleli fel. Ennek tükrében nevezem a címben csángónak a Kárpátokon túli területen élő magyarságot összefoglaló néven. Teszem ezt Kallós Zoltán és Martin György (1989 5.o.) nyomán, akik leírták, hogy a székelyek maguk is csángónak hívták azokat a csoportokat, akik a közösségből kiléptek.

Természetesen mindez azt is jelenti, hogy nem tartom elfogadhatónak az 1980-as években, Romániában megszületett teóriát, amely a csángókat elmagyarosított románnak tartja, akik nem „római katolikusok” („romano catolici”), hanem „román katolikusok” („romani catolici”). A Dumitru Martinas által képviselt elképzelést az olasz történészek is átvették Francesco Guida interpretálásával, de azóta revidálták tévedésüket.

A dolgozatom által vizsgált intervallum a honfoglalás korától a mongol birodalommal történt konfrontációig tart. Ezt a csaknem négyszáz esztendő átölelő időszakot vizsgálva azokat a társadalmi okokat fogom feltérképezni, amelyek fundamentumát képezték annak, hogy a Kárpát-medencétől keletre napjainkig is jelentős rétegek beszélnek magyarul, vagy ha ezt már nem is teszik, kulturálisan hordozzák a magyar attitűdöt.

A honalapítás

A Kr.u. 9. században évtizedeken keresztül az Etelköznek nevezett térség volt a magyarság szálláshelye, amely földrajzi adottságaiból kifolyólag nehezen védhető területnek számított. A „Folyóköz” a Dnyeper, Dnyeszter, Prut és Szeret határolta vidéket ölelte fel. Kr.u. 895-ben az etelközi szállásterületeket besenyő támadás érte, amely a folyóközi szállások elhagyására kényszerítette Árpád népét.

Az első magyar csoportok Kárpát-medencébe érkezésének időpontjáról sok évtizede tartó szakmai vita alakult ki, többek között László Gyula (1974) elmélete alapján, de ez a mi témánk szempontjából nem bír jelentőséggel. Kiszely István (1992) a Kárpát-medence végleges birtokba vételét 900-ra teszi, amelyben az erdélyi területek az állattenyésztés számára nélkülözhetetlen sókészletek miatt voltak fontosak. Domokos Pál Péter (2001) véleménye szerint ez nem jelentette azt, hogy a magyar nép az utolsó emberig elhagyta volna szálláshelyeit. Feltételezése szerint a nyugodtabb vérű csoportok a völgyek védettebb vidékein meghúzódtak, illetve a veszedelmek elmúltával a menekülők visszatértek régi lakóhelyeikre. Rubinyi Mózes 1901-es cikke alapján alakult ki az a téves elmélet, hogy a csángók etelközi magyarok ivadékai, de ezt többek között Lükő Gábor (2002) és Mikecs László (1941) is cáfolták, rámutatva, hogy a moldvai csángók kultúrája szervesen összefügg az erdélyi magyarságéval. Benda Kálmán (2004) az Etelközben élő magyarság lélekszámát félmillióra tette, amelyből a besenyő támadásnak köszönhetően legalább százezer elveszett. Véleménye megegyezik Halászéval (2007), aki szerint nem bizonyítható, de teljességgel nem kizárható, hogy a honfoglaló magyarság egyes csoportjai csakugyan a Kárpátokon kívül maradtak. Hangsúlyozzák azonban, hogy a magyarok után a területet megszálló úz, besenyő és kun szálláshelyek is nyomtalanul megsemmisültek, utánuk még helynevek sem maradtak fenn. Az etelközi kontinuitásnak napjainkban is vannak hirdetői (Gunda Béla, Zsupos Zoltán, Bartha András), akik a szórványos

régészeti leletek, településnevek alapján vélik bizonyíthatónak tézisüket. Ilyen település név a Gyula, vagy Klézse község Buda nevű része. (Duma 2005 141.o.) Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy a vizsgált területen az egész magyarság átvonult, és ez a vándorlás nem egy-két napig tartott. Fodor István (1993) véleménye szerint a 10. századi, magyarnak feltételezett, Prut körüli sírleleteknél azt sem szabad elfelejteni, hogy a besenyők szövetségeiként magyar csapatok vonultak át ezen a területen Bizánc ellen. Sőt, magyar határőrtelepeket feltételez a 11. század közepéig a Kárpátoktól keletre. Azt azonban hangsúlyozza, hogy a korai telepek és a középkori csángók között nincs kapcsolat.

A kereszténység felvétele Géza fejedelem és Szent István király uralkodása alatt fejeződött be, majd a 11. század folyamán megszilárdult az egyház intézményrendszere. A Szent István király által alapított tíz püspökség közül a gyulafehérvári területe Erdélyre esett, de nem haladta meg annak határait. Az Admonti kódexből értesülhetünk arról, hogy az uralkodó minden tíz települést kötelezett arra, hogy „egyházat építsen”, a Kárpátokon túl azonban nem találhatjuk nyomait ennek az intézkedésnek. Az Erdélyt kormányzó gyula székhelye már a 10. században a Közép-Maros völgyében volt (Köpeczi Béla 1987), de népe csak gyéren lakta a Kárpátok karéját a gyakori besenyő betörések miatt.

A kunok

Az Európába irányuló nagyobb népvándorlások egyik utolsó hullámaként érkeztek a besenyő, úz és kun népek a Kaszpi-tenger környékéről a Kárpátokig, illetve az Al-Dunáig. Az Etelközből a magyarokat kiűző besenyőket az úzok, majd őket a kunok győzték le. Birodalmuk, melyet Kumániának neveztek, a Kaukázustól a Kárpátok koszorújáig ért, a kun törzsek azonban nem éltek teljes integrációban. Legnyugatibb csoportjuk 1068-ban megszállta a Prut jobb oldalát, és Erdély közvetlen szomszédságába került. A Szvjatoszlav vezette orosz csapatoktól a Snova patak völgyében elszenvedett vereség arra kényszerítette őket, hogy Bizánc és Magyarország felé forduljanak rabló hadjárataikkal. A kunok három alkalommal kísérelték meg sikertelenül uralmukat a Kárpát-medencére is kiterjeszteni. Ezen betörések 1071-ben, 1091-ben és 1099-ben történtek. Salamon uralkodása idején végrehajtott támadásukkor a Szamos és a Bihari hegységek vidékét pusztították. Ioan Ferent (1981) a kunok által megsemmisített határerődítményeket Doboka vidékére teszi, amely a kiépített határvédelem szélét is jelenthette a 11. század második felében. Véleménye szerint a trónjáról letaszított Salamon király a kunoktól kért segítséget, és kíséretével közöttük élt egy ideig. Az Alexios Comnenos bizánci császárral való vetélkedésben, a besenyőket legyőzve, 1091-ben a kunok szereztek meg végleg a moldvai területeket. 1091-ben történt támadásuknál a kunok azt használták ki, hogy a megüresedett trón

miatt László király Horvátországban tartózkodott. Pestig tartó pusztításait a magyar király azonban megtorolta, amikor csapataival a Temes folyónál legyőzte Kopulcsi vezért. Az orosz hercegek belviszályaiba a magyarok és a kunok is egyaránt belekeveredtek, 1097-ben Kálmán király súlyos vereséget szenvedett a kunoktól. Az 1103-tól megerősödő orosz-kun fegyveres konfrontációk miatt azonban a kunok hosszú ideig nem támadtak Magyarországra, s egészen 1176-ig viseltek sikeres hadjáratokat az oroszok ellen. A Bizánci Birodalom ellen állandóak voltak betöréseik, és a Latin Császársággal szemben is harcoltak. Comnenos János bizánci császár (1118-43) kunok felett aratott győzelmeinek köszönhetően Tatar kánjuk vezetésével egy részük meghódolt II. István magyar királynak.

Az erdélyi kunokkal szembeni határvédelem Ferenczy Géza által feltételezett 11. század végi kőváras struktúráját és a Kárpátok külső vonalát védő elmagyarosodott besenyők koncepcióját Benkő Elek (Fodor 1993) nem tartja elfogadhatónak. A Kárpátokon túli terjeszkedésre utaló nyomnak tekinti Székely Zoltán régészeti kutatásai alapján a 12. században földvárként funkcionáló karácsonkői (Piatra Neamt) erősséget (Fodor 1993 30.o.).

A történeti irodalom a régi és téves hagyományok (pl.: Csíki Székely Krónika) alapján feltételezte a csángóknak a magyarságtól eltérő etnikumát. Jerney János a 19. századi felfogásnak megfelelően kun-magyar azonosságot hirdet 1851-ben megjelent munkájában (Mikecs 1941). Ezt 1880-as években előkerült nyelvészeti leletek megcáfolták, amikor fény derült arra, hogy a kunok nem magyarul, hanem törökül beszéltek.

A lovagok

A kunok hosszú szünet után, a 12. század végén támadtak a Magyar Királyságra, elsősorban a Barcaságra. Ezek a betörések fokozódtak, mert a Korazmi Birodalom szultánja, Mohamed, a Kaszpi-tenger mellett többször is legyőzte a kunokat, akik ezért nyugati irányba próbáltak terjeszkedni. 1211-ben a kunok teljesen kifosztották a Barcaságot. II. Endre a Német Lovagrendet bízta meg határvédelmi feladatokkal, így központjuk a Barcaság lett. A lovagrend 1211-22 között az Olttól a Bukovináig terjedő hegyláncot katonailag megszállta, az uralkodó ezt 1222-es oklevelével jogerőre emelte, sőt kővárak építését is engedélyezte számukra. Ezt a területet „Kunország egy részének” (Ferent 1981 67.o.) nevezték, amely magába foglalta Munténia északi részét, valamint Moldvából a Szeret folyóig nyúló területet. A teuton lovagrend elválasztó falként emelkedett a két ország között. A Kárpátoktól keletre építették fel a következő településeket és váraikat: Hosszúmező (Cimpulung), Németvásár (Tirgu Neamt), Moldvabánya (Baia), Piatra és Kreuzburg. Piatra tekintetében Székely Zoltán a lovagok által épített kővár elődjét 12. századi magyar földvárnak tételezi régészeti kutatásai alapján. A lovagok olyan helynevekkel

találkoztak, mint Hamar-patak, Órhely, Egyedhalma, amelyek a magyarok korai megjelenéséről tanúskodnak. Domokos (2001) a névadókban a mai csángók első csíráját vélte felfedezni, mert ezeket a neveket a Kárpátokon kívül maradt, vagy Magyarországról Kunországba költözött magyarok bizonyítékának látta. Lükő Gábor (2002) kutatásai – amelyek nagymértékben támaszkodtak a Mihai Costachescu kiadásában megjelent oklevelekre – mutattak rá, hogy a csángó falvak földrajzi és településszerkezeti elhelyezkedése azt mutatja, hogy az első magyar rétegek a vlach csoportok előtt érkeztek. A csángó falvak a legkedvezőbb helyen épültek fel a folyóvölgyek és utak találkozásánál, a legtermékenyebb területeken. A magyar letelepülés egységes rendszerben történt. A Kárpátokban eredő folyók (Beszterce, Tatros, Bodza, Moldva) völgyét két pontban szállták meg, így birtokba vették a folyók torkolatánál a gázlókat, valamint a hegyek közt a kapukat is. Mindegyik kulcspontot megerősítették egy-egy várossal és nyolc-tíz faluval.

Hermann de Salza, a teuton lovagok vezetője, azt szerette volna elérni, hogy a pápa a rend által uralt területet egyházzójogilag a védelme alá vegye, s egyben elősegítse önállósulási törekvéseiket. III. Honorius pápa 1223-ban megtiltotta Raynald erdélyi püspöknek, hogy a Barcaságot joghatósága alá vonja, helyette a következő évben az említett területet Szent Péter tulajdonába helyezte, és a lovagrendet is közvetlenül a Pápai Szék alá tartozónak mondta. A magyar uralkodó viszont nem tűrte territóriumának megcsonkítását, ezért 1225-ben kiűzte a lovagokat. Az általuk birtokolt területekre határőröket telepített, akik a moldvai csángó magyarság újabb rétegét jelentették. 1228-ban Béla herceg létrehozta a Szörényi bányságot, és ekkor került kormányzása alá a moldvai részeket is magába foglaló kun terület. Ezt a területet a pápai oklevelek szerint „terra sua” (Köpeczi 1987 306.o.) néven illették, amely Magyarország kiegészítő része volt. A kun területek hűbéri függését igazolja, hogy a halicsi hadjáratban Bélát a kunok negyedik legbefolyásosabb vezetője, Borz Membrok kísérte.

Az egyházi intézmény ereje

1227-ben Borz Membrok Magyarországra küldte tárgyalni Burch nevű fiát a keresztény vallás felvételéről. IX. Gergely pápa kinevezte Róbert esztergomi érseket apostoli küldötté, és felmentette a szentföldi zarándoklatra vonatkozó fogadalma alól. Az apostoli küldött a területén püspökséget létesíthetett, templomokat emelhetett, prédikálhatott, keresztelhetett, papokat szentelhetett. Az esztergomi prímás, Béla rex junior, a pécsi, a veszprémi és az erdélyi püspök kíséretével együtt Kunországban megalapították a Milkói püspökséget, amelynek fennhatósága a Kárpátoktól a Szeret folyóig terjedt. Az első püspök Theodorik dominikánus szerzetes lett, a keresztapai tisztet pedig Béla herceg látta el, akinek hódolt a kun nép. A domonkosok jelenlétén nem csodálkozhatunk, hiszen a rendalapító álma

volt, hogy megkeresztelti a vad kunokat, III. Ince pápa azonban az albigenek közé küldte. Domonkos 1221-ben határozta el a prédikátorok rendjének Magyarországra telepítését, és a „magyar provincián” többek között a későbbi román fejedelemségi területeket is értette. A domonkosok jelenléte azért volt fontos, mert a teutonok térítéssel nem foglalkoztak. A püspök szolgálatára biztosan maradt kint magyar személyzet, amire Ferent (1981) szerint IX. Gergely pápa azzal buzdított, hogy száz napi búcsút engedélyezett mindenkinek, aki segítette a templom építését, kétszáz napit azoknak, akik fegyverrel védték az új püspökséget. Róbertnek azt is engedélyezte, hogy belátása szerint keresztes hadjáratot is szervezzen. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a „kun” püspök feudális úrként a magyar főurak közé tartozott és vazallusokkal rendelkezett. A magyar királyok címei között ekkortól jelenik meg a „Rex Cumaniae” cím. A milkói püspök az esztergomi primás fennhatósága alatt állt, és a magyar püspöki kar tagja volt. Ezt bizonyítja az 1232-ben Budán történt esemény, amikor is 12 másik püspökkel és Jakab pápai legátussal együtt Theodorik is tanúsítja Magyarország interdiktum alá vételét.

A teuton lovagok óta a magyar és szász földesurak áttelepülése folyamatos volt a Kárpátokon túlra. A kun püspöknek sok fejfájást okoztak azáltal, hogy maguk választották közösségük számára a papot. Az apostoli delegátus úgy határozott, hogy az egyházmegye területén csak a püspöknek van joga választani és kinevezni. Róbert intézkedését a pápa 1234. október 1-én hagyta jóvá, Bélát pedig arra kérte – eredményesen – hogy lássa el a püspökséget birtokokkal (Ferent 1981 144.o.).

Kumánia végét az 1235-ben tartott kurultáj döntése értelmében a Volgától nyugatra fekvő országok meghódítása jelentette Batu fővezérségével. A milkói püspökség területét Boketar herceg foglalta el, de facto megszüntetve az egyházi szervezetet. A Szentszék Magyarországról információkat kért a lerombolt püspökségről és jövedelme felől. Beszédesebb tény, hogy 1332-ben a püspökségnek már egyetlen életben lévő kanonokja sem volt, míg 1309-ben még élt egy „Casperus de Montefia Cumanus Canonicus” (Ferent 1981 145.o.). A milkói kun püspökségről, amelyet Bakócz Tamás olvasztott be egyházkerületébe, a mohácsi vészig vannak adataink. A mongolok támadása a kunokat keleti hazájukból elűzte, egy részük Magyarországra kért bebocsátást Kötöny vezetésével. 1239 után a kunok volt területein maradó csoportjaik mellett a lovagrend idejétől itt élő németek, a határőrzéssel megbízott magyarok és a milkói püspökséget szolgáló személyzet mellett megjelentek a vlachok is. A mongol támadásnak köszönhetően a Kárpátokon kívüli magyar őrhelyek azonban megsemmisültek.

Élet az országégés után

A pápa a bogumil eretnokség terjedése miatt 1246-ban engedélyezte a Duna bal partján, Szörénytornyan, egy újabb püspökség alapítását. A manicheizmus

dualista felfogását a középkor elején a Samosata testvérek keltették életre. A 10. században Bogumil bolgár pap foglalta rendszerbe ezt a tanítást, amely Kelet-Európától Dél-Franciaországig elterjedt. A szekta tagjai magukat „kataroknak”, azaz tisztának nevezték. Doketista felfogásuk nemcsak a keresztény krisztológiával ütközött össze, hanem a társadalom fundamentumaival is. A mindenkori pápákat Nagy Konstantin római császár uralkodása óta Antikrisztusnak tartották, és az összes politikai intézményt a Rossz alkotásának.

IV. Béla király a Szent János lovagoknak adományozta a Szörénységet 1247-ben, és ezen felül egész Kunországot. A rend kötelességei közé tartozott azoknak a területeknek a benépesítése is, ahol átjáró volt Kunországba. A johanniták az Olt folyótól Bukovináig terjedő területeket szállták meg, és az oklevelek tanúsága alapján erős várakat építettek. A rend azonban nem tudott meggyökerezni, mert hamarosan egész Erdély Istvánra, mint ifjabb királyra lett bízva, aki a bolgárok ellen több hadjáratot vezetett. IV. Béla királyságának idején a Szeret mentén, a folyó jobb partján katonai őrségeket telepítettek, amelyek védekezése közben a főseregek elzárhatták a Kárpátok hágóit. A király 1254-ben IV. Ince pápának azt írta, hogy a Magyar Királyságot keleten Galicia (Halics), Kunország és a brodníkok országa határolja, délről pedig Bulgária (Ferent 1981 129.o.).

A kusztdia ebben az időben családos kitelepítést jelentett; falvakat hoztak létre, amelyek feladata a határ védelmét ellátók szolgálata volt. A régészeti leletek alapján az őrhelyek valóságos láncolatot képeztek a Szeret partján. Benda (2004) szerint ezeket a településeket a 13. század közepén létesítették, de a lakosság a következő évtizedekben eltűnhetett, mert a terület állandó hadszíntér volt.

Epilógus

A Kárpátok karéjától keletre elterülő részeken a magyarság előbb foglalt szállásterületet magának, mint a Kárpát-medencében, hatalmi pozícióját azonban a permanens ellenséges támadásoknak köszönhetően képtelen volt megtartani. Az Etelköz végérvényesen elveszett a 9. század végére, ugyanakkor ez nem jelentette minden magyar csoport azonnali kiszorulását erről a területről. Mindehhez a besenyő, úz és kun népekkel való permanens konfrontáció vezetett el.

Árpád-házi királyaink tekintetét a politikai praktikum és hadászati megfontolásaik vezették az országhatártól keletre. Lépéseik elsősorban defenzív jellegűek voltak, még akkor is, ha ez újabb területek feletti ellenőrzést jelentett, amely együtt járt a magyar király alattvalóinak kiköltözésével is. A vizsgált korszakban több uralkodónk választott Európa szerte jól ismert hatalomtechnikai megoldást, amikor szerzetes lovagrendekkel kötött szerződést közigazgatási-védelmi feladatok ellátására. A Kárpátok biztosítása a türk és egyéb népek betöréseitől egyben fontos gazdasági funkciót is szolgált. A középkori keresztény

királyságokban a vallás és az állam szétválaszthatatlan szimbiózisát láthatjuk. Ezt prezentálja a milkói püspökség felállítása, amely az első Kárpátokon túli egyházmegyéje volt a magyar királyságnak.

A dolgozat záró gondolataként megállapíthatjuk, hogy a később Moldvának nevezett vidékre történő kivándorlásnak – migrációnak – a vizsgált több évszázados periódus alatt egyaránt voltak politikai, vallási és gazdasági okai, annak megfelelően, hogy a nemzetközi politikai környezet kihívásaira milyen válaszokat tudott adni Magyarország.

Irodalom

BARTHA András (BORTO Andrei)

1998 *Pusztina-Pustiana*, Balaton Akadémia, Balatonboglár

BENDA Kálmán

2004 *A nemzeti hivatástudat nyomában*, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest

DOMOKOS Pál Péter

2001 *A moldvai magyarság*, Fekete Sas Kiadó, Budapest

DUMA-ISTVÁN András

2005 *Csángó mitológia*, Havas Kiadó, Kézdivásárhely

FERENT, Ioan

1981 *A kunok és püspökségük*, Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest

FODOR István

1993 Magyar jellegű régészeti leletek Moldvában, in: Halász Péter (szerk.): „Mégfog vala apám szokcor kezemtül...” *Tanulmányok Domokos Pál Péter Emlékére*, Lakatos Demeter Egyesület, Budapest

HALÁSZ Péter

2007 *A moldvai csángó magyarok hiedelmei*, General Press Kiadó

HORVÁTH Dezső

1999 *Mivé lettél, csángómagyar?* Bába és Társai, Szeged, 6.

KALLÓS Zoltán – MARTIN György

1989 *Tegnap a Gyimesben jártam*, Európa Könyvkiadó, Budapest

KATONA Imre

1990 *Magyar népművészeti-néprajzi útikalauz*, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest

KISZELY István

1992 *Honnan jöttünk? (Elméletek a magyarok őshazájáról)*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

KÖPECZI Béla

1987 *Erdély I-II*, Akadémia Kiadó, Budapest

LÁSZLÓ Gyula

1974 *Vértesszőlőstől Pustaszérig*, Gondolat Kiadó, Budapest

LÜKŐ Gábor

2002 *A moldvai csángók*, Táton Kiadó, Budapest

MIKECS László

1989 *Csángók* Optimum Kiadó, Budapest, Bolyai Akadémia

TÁNCZOS Vilmos

1996 *Keletnek megnyílt kapuja*, Kom-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár

ZSUPOS Zoltán

1993 A moldvai csángó-magyarok eredetéről, in: Tisicum, A

Jász-Nagykun-Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve, VIII. kötet, Szolnok, 243-246.